

MAMLAKATIMIZDA TADBIRKORLIK MUHITINI YAXSHILASHDA ELEKTR ENERGETIKA SOHASINI RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

O‘.Ikromov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetining Kattaqo‘rg‘on filiali Biznesni boshqarish ta‘lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

U.Xolmuminov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetining Kattaqo‘rg‘on filiali Biznesni boshqarish ta‘lim yo‘nalishi 3-bosqich talabasi

O.N.Xaitov

Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universitetining Kattaqo‘rg‘on filiali assistenti

Annotatsiya:

Ushbu maqolada elektr energetikasi iqtisodiy o‘shishning barqarorligini va aholi farovonligini ta‘minlaydigan muhim manbadir. Bu tarmoqni modernizatsiya qilish, energiya quvvatlarini ko‘paytirish va iste‘molchilarga uzluksiz yetkazib berish bo‘yicha katta ishlar amalga oshirilmoqda. Davlatimiz rahbarining 2019-yil 1-fevraldagi qaroriga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi tashkil etilgan edi. O‘sha yilning 27-martidagi Prezident qaroriga asosan, "O‘zbekenergo" aksiyadorlik jamiyati isloh qilinib, uning negizida "Issiqlik elektr stansiyalari", "O‘zbekiston milliy elektr tarmoqlari" va "Hududiy elektr tarmoqlari" aksiyadorlik jamiyatlari tashkil topdi. O‘tgan yili mamlakatimizda 6 ta yirik loyiha doirasida jami 1076 megavatt elektr energiya quvvatlari ishga tushirildi.

Kalit so‘zlar: Elektr energetikasi, iqtisodiy o‘shish, issiqlik elektr stansiyalari, quyosh elektr stansiyalari.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab, O‘zbekistonning energetika siyosati mamlakatning energetik xavfsizligini ta‘minlashga va ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal qilish uchun milliy energetika tarmog‘ining imkoniyatlaridan foydalanishga yo‘naltirildi.

Elektr energetikasi iqtisodiy o‘shishning barqarorligini va aholi farovonligini ta‘minlaydigan muhim manbadir. Bu tarmoqni modernizatsiya qilish, energiya quvvatlarini ko‘paytirish va iste‘molchilarga uzluksiz yetkazib berish bo‘yichakatta ishlar amalga oshirilmoqda. Davlatimiz rahbarining 2019-yil 1-fevraldagi qaroriga muvofiq, O‘zbekiston Respublikasi Energetika vazirligi tashkil etilgan edi. O‘sha yilning 27-martidagi Prezident qaroriga asosan, "O‘zbekenergo" aksiyadorlik jamiyati isloh qilinib, uning negizida "Issiqlik elektr stansiyalari", "O‘zbekiston milliy elektr tarmoqlari" va "Hududiy elektr tarmoqlari" aksiyadorlik jamiyatlari tashkil topdi. O‘tgan yili mamlakatimizda 6 ta yirik loyiha doirasida jami 1076 megavatt elektr energiya quvvatlari ishga

tushirildi.

Joriy yilda elektr energiyasi iste'moli 71 milliard kilovatt-soatni tashkil etib, o'tgan yilgiga nisbatan o'rtacha 9 foizga, ya'ni, iqtisodiyot tarmoqlari talabi 10, aholiniki esa 8,5 foizga oshishi kutilmoqda. Joriy yilda issiqlik elektr stansiyalarida 1177 megavatt, gidro elektr stansiyalarida 120 megavatt quvvatlar ishga tushirilishi rejalashtirilgan. Shuningdek, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar hisobiga 3 ming 500 megavattli bug'-gaz qurilmalari, 400 megavattli shamol va shunday quvvatga ega quyosh elektr stansiyalarini qurish bo'yicha loyihalar shakllantirilgan.⁸⁹ So'nggi yillarda elektr energiyasi ishlab chiqarish xajmi tobora oshib bormoqda. 2016-yilda mamlakatda 59,0 mlrd kilovatt/soat elektr energiya ishlab chiqarilgan bo'lsa, 2021-yilda ushbu ko'rsatkich 71,3 mlrd kilovatt/soatni tashkil etgan. so'nggi 5 yilda elektr energiyasi ishlab chiqarish hajmi 121 foizga oshdi

2021 yilda 52 ta investitsiya loyihalarini amalga oshirish orqali quyidagilarga erishish amalga oshirildi:

— energiya ishlab chiqarish texnologiyalarini yanada modernizatsiya qilish, tabiiy gazdan foydalanish samaradorligini oshirish va tarmoq mahsulotlarining energiya sarfini kamaytirish bo'yicha tadbirlarni amalga oshirish;

— respublikada gidroenergetika resurslarining muhim salohiyatini jadal rivojlantirish tendentsiyasini saqlab qolish;

— yagona elektr energetika tizimini barqarorlashtirish orqali iste'molchilarni elektr energiyasi bilan ta'minlashning ishonchliligini oshirish, mamlakatning energiya xavfsizligini mustahkamlash.

Elektr va issiqlik energiyasini ishlab chiqarishda mavjud bo'lgan qayta tiklanuvchi energiya manbalari (quyosh, shamol va biogaz, kichik tabiiy va sun'iy suv oqimlarining gidroenergiyasi)dan deyarli foydalanilmay kelinmoqda.

Qayd etilishicha, O'zbekistonning 2022—2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasiga asosan, mamlakatda "yashil" energetikani rivojlantirishga alohida e'tibor berilgan. Xususan, 2026-yilga borib O'zbekistonda quyosh va shamol elektr stansiyalari hajmi 8 ming MVtga, gidroelektr stansiyalari hajmi esa 2920 MVtga (jami 10 920 MVt) yetkaziladi. Buning natijasida ishlab chiqarilayotgan elektr energiyasining 25 foizi qayta tiklanuvchi energiya manbalari ("yashil" energetika) ulushini tashkil qiladi. Yiliga qariyb 3 milliard kub metr tabiiy gaz tejiladi.⁹⁰⁹¹

Shu hajmdagi tejalgan gaz bilan 1 million xonadonni 1 yil davomida tabiiy gaz bilan ta'minlash mumkin. Yoki qo'shimcha ravishda 15 milliard kVt/soatelektr energiyasi ishlab chiqarish mumkin. 15 milliard kVt/soat hajmdagi elektr energiyasi O'zbekiston aholisining qariyb (98 foiz) 1 yillik iste'molini tashkil qiladi.

"Issiqlik elektr stantsiyalari" AJ korxonalarida tahliliy o'rganishlardan so'ng, import va kooperatsiya mahsulotlari ro'yxati ishlab chiqildi. Unga asosan, 2018-2021 yillarda "Issiqlik elektr stantsiyalari" AJ ehtiyojlari uchun mahsulotlar (uskunalar, butlovchi buyumlar va materiallar) importining yillik hajmi prognoz ko'rsatkichlariga ko'ra, o'rtacha 33,2 mln AQSh dollarini tashkil etdi. Sanoatkooperatsiyasining kengayishi hisobiga 2019 yilda importning amaldagi qisqarishi 4,98 mln AQSh dollarini tashkil qildi.

Import hajmini kamaytirish uchun tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish bo'yicha loyihalar ro'yxati tuzilib, O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiy taraqqiyot va kambag'allikni qisqartirish vazirligiga taqdim etildi.

2020 yilda "Issiqlik elektr stantsiyalari" AJ 8,9 mln AQSh dollari miqdorida tayyor mahsulot ishlab chiqarishni mahalliyashtirish va sanoat kooperatsiyasini kengaytirishni ishlari amalga oshirilgan, bu bilan import qilinadigan mahsulotlar 27%ga kamaygan. Shundan:

— tayyor mahsulot ishlab chiqarishni mahalliyashtirish hisobiga 5,620 mlrd so'm (0,591 mln

AQSh dollari);

— sanoat kooperatsiyasi hisobiga 84,0 mlrd so‘m (8,4 mln AQSh dollari).

— 2021 yilda “Issiqlik elektr stantsiyalari” AJ 9,8 mln AQSh dollari miqdorida tayyor mahsulot ishlab chiqarishni mahalliyashtirishni va sanoat kooperatsiyasini kengaytirish ishlari amalga oshirilgan, bu esa import qilinadigan mahsulotlar 30 %ga kamayishiga olib kelgan. Shundan:

— tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni mahalliyashtirish hisobiga 11,885 mlrd so‘m (1,247 mln AQSh dollari).

— sanoat kooperatsiyasi hisobiga 86,0 mlrd so‘m (8,6 mln AQSh dollari).

— 2030 yilga kelib, ushbu chora-tadbirlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi natijasida umumiy quvvati 24 ming MVt bo‘lgan va aholi ehtiyojlarini to‘liq qanoatlantiradigan natijaga erishish rejalashtirilgan. Shu bilan birga, issiqlik elektr energiyasining ulushini 89%dan 76%gacha (tabiiy gazni 89%dan 64%gacha) kamaytirish, qayta tiklanuvchi va muqobil energiyani esa 23%gacha oshirish ko‘zda tutilgan (gidroenergetika – 10,3%, yadro energetikasi – 10%, quyosh va shamol energetikasi – 3,2%).

Shuni ta’kidlash kerakki, har qanday mamlakatning energetika sohasi asosan quyidagi tarkibiy qismlarga birlashtirilishi mumkin bo‘lgan bir nechtakorxonalaridan iborat,

Respublikamizda, xususan, energetika tarmog‘ida iqtisodiy islohotlarni chuqurlashtirish sharoitida investorlar, kreditorlar, davlat organlari tomonidan iqtisodiy asoslangan samarali qarorlarning qabul qilinishi xo‘jalik yurituvchi sub’ektlar, shuningdek, tadqiqot ob’ekti hisoblangan “Issiqlik elektr stantsiyalari” AJ tomonidan ishonchli buxgalteriya ma’lumotlarining tayyorlanishi va tashqi foydalanuvchilarga o‘z vaqtida yetkazib berilishi bilan bevosita aloqador.

Ushbu qo‘yilgan vazifaga samarali erishish uchun esa, respublikamizda Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini keng ko‘lamda joriy etish, mustaqil audit tizimini zamonaviy moliya bozori talablariga mos ravishda takomillashtirib borish zaruriyati yuzaga keladi.

Mustaqillik yillari mobaynida respublikamizda ham Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini tatbiq etish va tashqi auditorlik faoliyati tizimida ahamiyatli ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi. Xususan, auditorlik faoliyatining huquqiy asoslarini belgilab beruvchi bir qator muhim qonunchilik hujjatlari qabul qilindi va ushbu soha milliy iqtisodiyotning xizmat ko‘rsatish tarmog‘ini tashkil etuvchisi sifatida rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratib berilmoqda. Bunga yaqqol misol sifatida 2021-yildan auditorlik tekshiruvlarining butunlay xalqaro standartlar asosida amalga oshirilishini keltirishimiz mumkin. Iqtisodiy ma’lumotlarni qayta ishlashga mo‘ljallangan xalqaro standartlar asosida buxgalteriya tizimi tobora takomillashib borayotgan davrda unga mos ravishda auditorlik faoliyatini ham rivojlantirib borish, fan va texnologik yangiliklarni auditorlik faoliyati amaliyotida tobora kengroq qo‘llash katta ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 13-apreldagi “Kapital bozorini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6207-son Farmoni. Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi, 21.04.2022 y., 06/22/113/0330-son.
2. Qudratov Sh.G‘. O‘zbekiston Respublikasi fond bozori va uning rivojlanishiga ta’sir qilayotgan asosiy muammolar. Mejdunarodniy nauchniy jurnal № 2 (100), chast 2 «Nauchniy impuls» sentyabr, 2022. S. 688.
3. Sulstonov Sh.N. O‘zbekistonda fond bozorini rivojlantirish yo‘llari. Iqtisodiyot va ta’lim / 2022-yil 5-son.

4. Nurmuhamedov A.A. Nurmuhamedova B.I. Fond bozori rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari va iqtisodiy o'sish bilan bog'liqligi. "Skienke and Edukation" Skientifik Journal. / ISSN 2181-0842 March 2023 / Volume 4 Issue 3